

EKOLOGIK MADANIYATNI RIVOJLANTIRISHNING ILMIY-PEDAGOGIK
AHAMIYATI

Ashurova Oygul Anvarjonovna

FarDU o'qituvchisi

Komilova Oydinoy Shoirjon qizi

FarDU talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14960565>

Annotatsiya. Maqolada maktabgacha yoshdagi bolalar tarbiyasida ekologik madaniyat va tarbiyani rivojlantirish va shakllantirish, yosh kelajak avlodlar ongida ekologik madaniyatni rivojlantirish sizuz-biz tomonimizdan bu narsaga katta e'tibor berish, ilmiy-pedagogik omillari va qilinishi kerak bo'lgan vazifalar haqida so'z yuritiladi.

Kalit so'zlar: ekologiya, ekologik madaniyat, pedagogika.

Ekologik madaniyatni rivojlantirishning ilmiy-pedagogik ahamiyati inson va atrof-muhit o'rtasidagi muvozanatni saqlash, ekologik barqarorlikni ta'minlash va tabiatni asrab-avaylash uchun zarur bo'lgan bilim va ko'nikmalarni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Bunda ta'lim va tarbiya tizimi muhim vazifani bajaradi, chunki ekologik madaniyat faqat ilmiy bilimlar bilan cheklanmay, balki individning axloqiy va xulqiy jihatlariga ham ta'sir qiladi. Quyida bu masalaning ilmiy-pedagogik ahamiyati yanada chuqurroq tahlil qilinadi.

"Tabiatga ongli munosabatni shakllantirish" Ekologik madaniyatni rivojlantirishning asosiy maqsadlaridan biri, insonning tabiatga bo'lgan munosabatini o'zgartirish va uni ongli ravishda shakllantirishdir. Tabiatni asrash, resurslarni samarali va oqilona ishlatish, ekologik ta'sirlarni kamaytirish kabi masalalar ekologik madaniyat orqali o'rgatiladi. Ta'lim jarayonida o'quvchilar va talabalar tabiatni nafaqat moddiy boylik sifatida, balki insonning hayotiy faoliyatiga bevosita ta'sir ko'rsatadigan tirik organizm va tizim sifatida tushunishadi. Buning uchun ilmiy-pedagogik jihatdan quyidagilar amalga oshiriladi:

- Ekologik axloq: O'quvchilarda tabiatni sevisht, unga hurmat bilan qarash, ekologik muammolarga nisbatan mas'uliyatli yondashuvni shakllantirish.

- Oqilona resurslardan foydalanish: Tabiiy resurslar, suv, havo va yer kabi moddiy boyliklarni tejash va ulardan ehtiyotkorlik bilan foydalanish.

- Ekologik xatti-harakat: Jamiyatda ekologik axloqni kengaytirish, tabiiy resurslardan foydalanishda ehtiyotkorlikni targ'ib qilish, chiqindilarni kamaytirish, qayta ishlash va resurslarni yangilashga qaratilgan amaliyotlarni rivojlantirish.

"Barqaror rivojlanish tamoyillarini o'rgatish" Ekologik madaniyat barqaror rivojlanish bilan chambarchas bog'liq. Barqaror rivojlanish — bu tabiat, iqtisodiyot va jamiyatning bir-biriga uyg'un bo'lgan rivojlanishidir. Ekologik madaniyat orqali ekologik ta'lim nafaqat atrof-muhitni himoya qilishni, balki jamiyatning iqtisodiy va ijtimoiy barqarorligini ta'minlashni ham o'rgatadi. Bunda ilmiy-pedagogik yondashuvlar quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- Ekologik izlanishlar: Ekologik madaniyatni rivojlantirish jarayonida tabiatni asrashning ilmiy asoslari va barqaror rivojlanishning iqtisodiy-ijtimoiy aspektlari o'rganiladi.

- Barqaror energiya manbalari: Yangi va toza energiya manbalarini ishlab chiqish, ularni o'rgatish va tarqatish jarayonida ekologik ta'limning ahamiyati.

- Iqtisodiy va ekologik balans: Ekologik madaniyatni o'rgatishda iqtisodiy resurslar va ekologik xavfsizlikni birlashtirishning ilmiy yondashuvlari.

“Ekologik ong va axloqni shakllantirish” Ekologik madaniyat faqat ilmiy bilimlarni tarqatish bilan cheklanmaydi, balki ekologik ong va axloqni rivojlantirishni ham maqsad qilgan. Bu jarayon ekologik savodxonlikni oshirish va atrof-muhitga bo'lgan ijtimoiy mas'uliyatni mustahkamlashga xizmat qiladi. Pedagogik jihatdan bu quyidagicha amalga oshiriladi:

- Ekologik savodxonlik: O'quvchilarga ekologik muammolar va ularning hayotga ta'siri haqida chuqur bilimlar berish. Bu bilimlar nafaqat nazariy bilimlar, balki ekologik masalalarni hal qilish bo'yicha amaliy ko'nikmalarni o'z ichiga oladi.

- Ekologik axloqiy qarorlar: Yosh avlodni ekologik axloqiy qarorlar qabul qilishga o'rgatish. Bu, o'z navbatida, ijtimoiy muammolarni hal qilishda ekologik nuqtai nazardan yondashish va tabiiy resurslarni boshqarishda mas'uliyatni anglashni ta'minlaydi.

“Ilmiy va texnologik innovatsiyalarni ishlab chiqish” Ekologik madaniyatni rivojlantirishning ilmiy-pedagogik ahamiyati ilm-fan va texnologiyalarga bo'lgan talabni oshiradi. Ekologik masalalarni hal qilishda zamonaviy ilmiy va texnologik yondashuvlar muhim o'rin tutadi. Ilmiy tadqiqotlar va pedagogik yondashuvlar yordamida ekologik madaniyatni rivojlantirishda:

- Ekologik innovatsiyalar: Ekologik texnologiyalar, yashil energetika va qayta tiklanuvchi energiya manbalarini rivojlantirishga qaratilgan ilmiy izlanishlar.

- Yashil texnologiyalar: Atrof-muhitga salbiy ta'sirni kamaytiradigan, chiqindilarni qayta ishlash va resurslarni tejashga mo'ljallangan texnologiyalarni ishlab chiqish.

“Ijtimoiy ekologik mas'uliyatni oshirish” Ekologik madaniyatni rivojlantirish jamiyatda ekologik xatti-harakatlarni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Bu ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash, ekologik xulq-atvorni rivojlantirish va jamiyatni ekologik xavfsizlikka tayyorlashga qaratilgan. Ijtimoiy ekologik mas'uliyatni oshirishda:

- Jamiyatda ekologik ta'limni kengaytirish: Ekologik madaniyatni rivojlantirish jamiyatdagi ekologik mas'uliyatni oshiradi. Bu orqali fuqarolar ekologik masalalarga nisbatan sezgir bo'lishadi.

- Ekologik muammolarni ijtimoiy hal etish: Jamiyatda ekologik muammolarni hal qilish uchun jamoa, davlat va nodavlat sektorlarining hamkorligini rivojlantirish.

“Kelajak avlodni ekologik tarbiyalash”

Ekologik madaniyatni rivojlantirish jarayoni, ayniqsa, yosh avlodni ekologik ta'lim va tarbiya bilan ta'minlashda muhimdir. Ekologik madaniyatni yosh avlodda shakllantirish nafaqat bugungi kunda, balki kelajakda ham tabiatni asrab-avaylash va ekologik muammolarni hal qilishda samarali natijalarga olib keladi:

- Yoshlarni ekologik mas'uliyatga o'rgatish: Bolalar va yoshlarni tabiatni sevrishga, uni asrashga va ekologik mas'uliyatni o'z zimmasiga olishga o'rgatish.

- Ekologik tarbiya tizimini takomillashtirish: Maktabgacha ta'limdan boshlab, o'quv yurtlarida ekologik madaniyatni rivojlantirishni doimiy ravishda kuchaytirish.

“Pedagogik metodlarni takomillashtirish” Ekologik madaniyatni rivojlantirish jarayonida pedagogik yondashuvlar va metodlarni yangilash zarur. Ekologik ta'limda yangi innovatsion metodlar, masalan:

- Loyihali o'qitish: O'quvchilarga ekologik muammolarni hal qilishda o'zlarini faol ishtirokchi sifatida his qilish imkonini beradi.
- Amaliy mashg'ulotlar: Ekologik ta'limda interaktiv metodlardan foydalanish, ekologik tizimlarni o'rganish va amaliyotda ekologik muammolarni hal qilish.
- Onlayn ta'lim resurslari: Ekologik bilimlarni kengaytirish uchun onlayn ta'lim va ma'lumot almashish platformalarini yaratish.

Xulosa: Ekologik madaniyatni rivojlantirishning ilmiy-pedagogik ahamiyati ekologik bilimlarni, ongni va xulq-atvorni shakllantirish orqali nafaqat ekologik xavfsizlikni ta'minlash, balki ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy barqarorlikni rivojlantirishga xizmat qiladi. Ekologik madaniyatga asoslangan ta'lim va tarbiya jarayonlari insonlarni ekologik jihatdan mas'uliyatli, tabiatni asrab-avaylovchi va ekologik muammolarga qarshi kurashishga tayyorlashga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar/Используемая литература/References:

1. Ruziev N. (2019). *Ekologik ta'lim va ekologik muammolar*. Toshkent: Akademnashr.
2. Ziyaev Sh., Xudoyberganov U. (2017). *Ekologik madaniyat va atrof-muhitni himoya qilish*. Toshkent: O'zbekiston.
3. G'ulomov O. (2020). *Ekologik ta'lim: nazariy va amaliy masalalar*. Toshkent: O'qituvchi.
4. Shaqirov A., Mirzaeva N. (2018). *Tabiatni muhofaza qilish va ekologik bilimlar*. Toshkent: Uqituvchi.
5. Uralov A. (2016). *Tabiat va jamiyat: ekologik muvozanat*. Toshkent: Ma'naviyat.
6. Tashkent State University of Economics. (2020). *Sustainable Development and Ecological Education*. Tashkent: TSEU Publications.
7. Ishmukhamedov A. (2019). *Ekologik inqiroz va uning pedagogik yechimlari*. Toshkent: O'zbekiston.
8. Jumaniyazov A. (2018). *Ekologiya va insoniyat: Ekologik madaniyatni shakllantirish*. Toshkent: Turon.
9. Rafaelov M., Yuldashev A. (2021). *Ekologik ong va tarbiya: xalqaro tajriba*. Toshkent: Ijtimoiy fanlar nashriyoti.
10. UNESCO. (2021). *Global Education Monitoring Report: Education for sustainable development*. Paris: UNESCO Publishing.
11. Berglund, A., & Klammer, B. (2020). *Environmental Education and Sustainability*. New York: Routledge.
12. Cutter, S. L. (2017). *The Role of Environmental Education in Community Sustainability*. Cambridge: Cambridge University Press.
13. Wals, A. E. J. (2019). *Learning for Sustainability: Ecological Education in a Globalized World*. Wageningen: Wageningen Academic Publishers.
14. Sjoberg, G. (2020). *Global Environmental Challenges and the Role of Education*. Stockholm: Earthscan Publications.
15. Hungerford, H. R., & Volk, T. L. (2017). *Teaching Environmental Education for Sustainability: A Handbook for Educators*. London: Routledge.
16. Axmedov A. A. *Ekologik ta'lim va tarbiya asoslari*. Toshkent: Fan va texnologiya, 2015.

17. Odilov A., Eshchanova G. Ekologik madaniyat: nazariya va amaliyot. Toshkent: Sharq, 2018.
18. Niyozov O. Barqaror rivojlanish va ekologik madaniyat. Toshkent: Yangi asr avlodi, 2020.
19. UNESCO. Ekologik ta'lim bo'yicha xalqaro dastur. Parij: UNESCO nashriyoti, 2018.
20. Karimov F., Shukurova D. Tabiatni muhofaza qilish va ekologik muammolar. Toshkent: O'zbekiston, 2016.
21. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori: "Ekologik ta'limni rivojlantirish dasturi" (2019-2025).
22. Primakov E. M. Ekologiya va jamiyat: Tarbiyaviy masalalar. Moskva: Prosveshcheniye, 2017.
23. G'afurov N. O'zbekiston ekologiyasi va uning muammolari. Toshkent: Universitet nashriyoti, 2019.
24. Muhiddinov A. Ekologik muammolar va ularning pedagogik yechimlari. Toshkent: Ma'naviyat, 2021.
25. International Union for Conservation of Nature (IUCN). Environmental Education Report. Geneva: IUCN Publications, 2020.

INNOVATIVE
ACADEMY